

O úpadku současné buržoasní psychologie.

Dr J. LINHART, docent pedagogické fakulty Karlovy university v Praze.

Česká veřejnost, především naši vychovatelé, učitelé a studenti, byla v poslední době díky překladům sovětských učebnic psychologie a díky několika studiím seznámena s úspěchy a pokroky sovětské psychologické vědy. Obzvláště sovětská diskuse o pavlovské fyziologii otevřela před psychologii nové perspektivy a postavila před ní nové úkoly; předním a nejnaléhavějším úkolem je studovat psychiku jako funkci mozku, budovat psychologii na pevném materialistickém základu Pavlovova učení o vyšší nervové činnosti a odstranit z psychologie „dualismus, podle kterého duše a tělo představují něco navzájem zcela odděleného“. (Pavlov, Sebr. spisy, rusky, sv. II. str. 593). Sovětští i naši pokrokoví psychologové si uvědomují tyto úkoly.

První povinností na této cestě vpřed k dialekticko-materialistické psychologii je, jak ukázal Stalin ve své geniální studii „O marxismu v jazykovědě“, překonání buržoasních zvráceností a přežitků, jež se u nás vyskytovaly a dosud vyskytují. Proto důležitou methodou dalšího rozvoje naší psychologie je a bude důsledná kritika a sebekritika a současně ovšem i zahájení experimentální výzkumné práce podle známé Pavlovovy zásady, že fakta a nikoli pohodlné spekulace jsou základem vědy.

Tato studie si vzala za úkol přispět k odhalení úpadku buržoasní psychologie v údobí imperialismu a ukázat na sociální a politické příčiny její degenerace.

Nejdříve je nutno alespoň stručnou historickou retrospektivou osvětlit vývoj buržoasní psychologie. Základním rysem buržoasní psychologie minulého století byl *positivistický asocianismus*, který se snažil zredukovat celý duševní život na jednoduché prvky (počítky, představy, pocity). Z nich chtěl zkonstruovat a vysvětlit všechny ostatní duševní jevy, ba i samotnou lidskou osobnost. Předností této asociací psychologie bylo to, že postupovala analytickou methodou. Byla to však psychologie toliko popisná, subjektivně idealistická a přehlížela celistvost duševních procesů. Asociací psychologie, která vychází od J. Locka, D. Huma, J. St. Milla, která byla v podstatě přijata i Herbertem a později v částečně pozměněné formě W. Wundtem a kterou u nás propracoval Fr. Krejčí, souvisí s liberalistickou etapou vývoje kapitalistické společnosti. Podobně jako liberalistická společnost se skládá podle ideologů liberalismu ze „svobodných“, „nezávislých“ a izolovaných jedinců, tak i psychika člověka podle názorů psychologů této liberalistické éry sestává z nezávislých elementů, které se volně sdružují v určité celky (tak zv. atomismus). To je jen jedna stránka závislosti asocianismu na společenské základně. Druhá stránka spočívá v tom, že tito psychologičtí pozitivisté.

odmítali vysvětlovat příčinně duševní vlastnosti člověka a usilovali jen o „přesný a vědecký“ popis. Nehledat příčinné vztahy mezi duševním životem člověka a mezi společnostmi, nýbrž pouhý, nic nevysvětlující popis, to byla vedoucí metoda buržoasní psychologie tohoto období. Takováto samoučelná věda byla výrazem stagnace buržoasní třídy, která usínala na dobytých vavřínech, a která nemusela dosud bojovat s hlubokými imperialistickými rozpory v sobě samé a s dělnickým hnutím, jež tehdy bylo dosud slabé. Kromě toho pozitivisté svým agnosticismem zachraňovali buržoasní třídu před materialismem, v němž buržoasie cítila sílu, která by mohla zrevolucionisovat dělnické masy. Strach před revolucemi vedl buržoasní pozitivistické ideology ke stále rafinovanějšímu matení otázky existence objektivního světa a jeho působení na vývoj individua: machisté, t. j. žáci Leninem kritizovaného rakouského idealistického filosofa a fysika E. Macha, přímo propadají subjektivnímu idealismu, popírajícímu objektivní svět.

Tato psychologie trpěla tedy těmi omyly, které kritisoval A. G. Ivanov-Smolenskij ve svém referátu v diskusi o pavlovské fyziologii „Cesty rozvoje Pavlovových idejí v oboru pathofyziologie vyšší nervové činnosti“, když pravil: „Základní psychologické pojmy (rozum, vůle, pocit atd.) vznikaly svého času bez jakékoli účasti morfologie a fyziologie mozku — výhradně popisnou cestou; původ psychické činnosti byl zahalen neproniknutelným temnem a zdálo se, že tato činnost je projevem nějaké hluboce záhadné, nepochopitelné, tajemné síly (entelechie, duše, životní síly a t. p.).“ Právě tento nedostatek byl zneužit v dalším vývoji buržoasními psychology k tomu, aby kritisovali asociační psychologii a aby začali hledat původ psychické činnosti v „tajemných životních silách“. Proces úpadku buržoasní psychologie do úplné nevědeckosti a do otevřené apologetiky imperialistického řádu nelze však pochopit bez politických souvislostí.

Situace v kapitalistickém řádu a tím i v jeho ideologické nadstavbě se rázem mění, když kapitalismus vstupuje počátkem 20. století do svého posledního, krisem naplněného stadia *imperialismu*. Nejenom že politický boj mezi imperialisty o trhy a suroviny se mění ve vojenské konflikty, nýbrž nastává i epocha národně osvobozené války a proletářských revolucí. Imperialisté jsou nuceni odhodit nazehlenou škrabošku buržoasní demokracie, ukázat své dravčí tesáky, přejít k otevřenému útoku proti všemu, co je pokrokové a napadnout především socialismus a stále uvědoměleji se organisující dělnickou třídu. S demokracií a rozumem koketující pozitivismus není pro imperialisty vhodným ideologickým průvodcem. Imperialisté vyžadují nové, účinnější, lákavější a sensačnější „theorie“, které by byly s to rozvrátit sílící uvědomělost pracujících.

Obraz se tedy změnil. Buržoasní pseudodemokratická idyla byla zatlačena krvavým řinčením zbraní a špinavými kořistnickými vášněmi, jež jsou vlastní zahnívajícímu kapitalismu. Bylo by podivné, kdyby se s touto změnou nezměnila i tvářnost buržoasní psychologie, jež velmi citlivě reaguje na politické, ideové a mravní dění společnosti. Reakční buržoasní psychologové svůj úkol potírat rozum, poznání, vědu, krásu a především ničit uvědomělost dělnické třídy splnili „svědomitě“.

V období nástupu imperialismu je proto jak pozitivismus, tak i racionalismus a intelektualismus v psychologii ostře napadán a na jejich místo se tlačí nové, ještě méně vědecké psychologické směry, které se sice svou formou a způsobem výkladu duševního života navzájem značně liší, které však svým *vnitřním smyslem* jsou téměř totožné: tento smysl spočívá v úsilí bránit zrodu a vývoji všeho pokrokového a tím i rozvoji skutečné vědy. To jsou politické podmínky úpadku buržoasní psychologie, jež svými kořeny zůstala tkvět buď v náboženském idealismu nebo v mechanickém materialismu a nejčastěji v obou současně a která nikdy nedospěla stupně skutečné vědeckosti.

Které jsou tyto *vedoucí směry buržoasní psychologie v údobí imperialismu*?

1. Sem patří především psychologický směr, který bývá označován jako *dynamická psychologie*, kamž se řadí instinktivisté druhu Mc Dougalla, tak zv. „hlubinní“ psychologové (S. Freud, A. Adler, C. G. Jung a j.) a celá řada jejich žáků, působících dnes hlavně v USA. Všem těmto „dynamickým“ psychologům je společné to, že podceňují roli vědomí, a upírají mu vedoucí roli v duševním dění člověka. Dále je jim společné to, že tvrdí, že hluboko v člověku jsou ukryty hybné síly, libido, vitální princip, které vládou činností lidí a jichž je člověk pasivním otrokem; pudová a živočišná sféra je prý vedoucí silou lidské osobnosti. To je společné reakčně irracionalistické jádro všech těchto „dynamických“ psychologů, které tak bojují proti roli pokrokových idejí ve vývoji společnosti i člověka.

2. Bezideové imperialistické americké životní mašinerii, sledující jeden a týž bezduchý cíl, jímž je „výroba“ peněz, dobře vyhovuje mechanické pojetí člověka jako pasivního nevědomého automatu, ovládaného bez odporu vnějšími popudy; toto pojetí se proto v USA rozšířilo pod jménem *behaviorismus* jako jakási filosofie a etika „amerického způsobu života“. Přeměnit lidi v miliony nevědomých robotů, mechanicky plnících vůli imperialistických magnátů, to je cíl „nové výchovy“, jak ji hlásá zakladatel behaviorismu, J. Watson a jeho žáci.

3. Dalším proudem, především v bývalém Hitlerově Německu a USA rozšířeným, je *rasistická psychologie*. Tato rasistická psychologie, která se projevila za nacistického fašismu otevřeně jako t. zv. rasová psychologie, nejčastěji vystupuje v různých, nezkušeného čtenáře matoucích formách. V Německu vystupovala ve formě tak zv. *biotypologie*, která dokazovala, že existují odlišné, trvalé, na společenských podmínkách nezávislé, dědičně biologicky podmíněné typy lidí a národů; většina těchto typologů se stala hlasatelem rasistického žvástu o „vyvolenosti německého národa“. V USA užívá tato rasistická psychologie metody *testování*, pomocí které „dokazují“ psychologičtí náhončí amerického imperialismu „duševní méněcennost“ dělnické i rolnické třídy a potlačených i vykořisťovaných národů.

4. Čtvrtým, v současné buržoasní psychologii značně rozšířeným směrem je tak zv. *tvarová psychologie*, která rovněž vznikla v Německu a potom se rozšířila rychle do západních zemí, hlavně do USA.

Přistupme nyní k stručnému rozboru těchto čtyř hlavních směrů v současné buržoasní psychologii.

I. Tak zv. dynamická psychologie.

Základním znakem této *dynamické psychologie* je to, že ve svém irracionálním idealismu předpokládá, že existuje jakási prapůvodní *vitální síla*, která je příčinou aktivity člověka a na kterou, jak tvrdí tito „dynamičtí“ psychologové, intelektualistická a asociační psychologie zapomněla. Ve formě a v názvech této tajemné duševní „sily“ se tito psychologové různí: jedni mluví prostě o pudech, jiní užívají vznešenějšího termínu „životní princip“, Bergson termínu „élan vitale“, Freud nazval tuto sílu pohlavním pudem („libido“) a idealistický instinktivista Mac Dougall ji označil „hormé“ a pod.

Na první pohled je patrné, že zde jde o obdobu reakčního biologického *vitalismu*, který se rovněž snažil pomocí jakési tajemné „životní síly“ vysvětlit živé procesy organismů. Buržoasní psychologové, jimž je neznáma zákonitost vztahů vyšší nervové (t. j. psychické) činnosti člověka ke společnosti a kteří si proto též neuvědomují, že síla a energie lidského vědomí čerpá své zdroje ve společenském bytí, se pokoušejí o nevědecký a pravou skutečnost zastírající výklad duševního vývoje člověka. Tím, že nevidí jednotu duševního vývoje člověka se sociálními a výchovnými podmínkami, nechápou, že duševní a mravní úpadek buržoasních lidí je důsledek rozporů kapitalistického řádu; současně též nechápou, že velikost obětavosti, chabrosti, vytrvalosti vůle a pevnosti charakteru, kterou prokázali sovětsští lidé ve Vlastenecké válce, tryskala z nových kolektivních a humánních poměrů v socialistické vlasti, že dosud nikdy neviděný rozmach sil a schopností socialistického člověka je uskutečňován blahodárným působením socialistické kultury a že zde tedy nejde o jakési zázračné a náhodné rozbušení Bergsonova „élanu vitale“ nebo dokonce freudovského „libida“.

Je však třídní povinností „dynamických“ psychologů trvati na nepravdě a obhajovat pomocí svých zvrácených „teorií“ zlořády imperialismu.

To činí jeden z vedoucích „dynamických“ psychologů, anglický idealista Mac Dougall, který tvrdí, že podstatou duševního života člověka jsou vrozené instinkty, pudy (nebo, jak později říká, vrozené tendence). Těchto instinktů napočítal Mac Dougall 18 a patří sem mimo jiné: pud vlastnictví, pud sebeponižování se, t. j. podřizování se druhým, pud sebeuplatňování, t. j. ukazování své převahy ostatním lidem a pod. Tyto instinkty prý určují nejenom jednání jednotlivce, nýbrž i sociální vztahy a zákonitosti. Je jasné, jaký cíl tento nábožensky založený instinktivista sleduje. Poněvadž existuje věčný pud vlastnictví, musí věčně trvat i kapitalistické vlastnické poměry, pud podřizování se snadno a lehce vysvětlí, proč v imperialismu existují porobené masy tříd a národů. Mac Dougallovým hlavním cílem bylo sestrotit takovou „sociální psychologii“, jež by v zákonech společenského vývoje viděla odraz těchto individuálních instinktů. V boji proti marxismu a především proti historickému materialismu spatřoval idealista Mac Dougall svůj přední úkol.

Člověk je podle Mac Dougalla, podobně jako podle amerických reakčních pragmatistů Jamese a Deweye, tvorem zoologickým, je to živočich, jenž se liší od ostatních živočichů větší složitostí a větším

bohatstvím instinktů. Význam kvalitativně nových společenských zákonů pro vývoj člověka Mac Dougall neuznává, nevidí roli společenské práce ve vývoji člověka a zůstává mu proto zcela cizí hluboce dialektický pohled, jímž se vyznačuje slavný sovětský fyziolog I. P. Pavlov, který svým učením o druhé signální soustavě ukázal na kvalitativně odlišné, historicky podmíněné vlastnosti vyšší nervové činnosti člověka. V Mac Dougallových nevědeckých knihách může dnes nalézt oporu jen to, co je pokroku a socialismu cizí a nepřátelské.

Daleko rafinovanější, složitější a proto též úspěšnější psychologický systém na pudovém základě zkonstruoval vídeňský zakladatel psychoanalýzy S. Freud. Nemohu v tomto stručném přehledu podat vyčerpávající rozbor psychoanalýzy — nehledě na to, že už byl podán v jiné souvislosti*) — a omezím se proto zde jen na odhalení ideologického, třídního smyslu tohoto úpadkového psychologického směru.

S. Freud pokládá za základ dění „libido“, t. j. energii pohlavního pudu a vše, co člověk a společnost vytváří, je jen proměněná a přetvořená podvědomá pohlavní energie. Podvědomé, všemocné „libido“ zcela suverenně vládne a diktuje slabému vědomí — a právě pro toto zdůrazňování moci iracionálních podvědomých sil se stal Freud módním ideologem buržoasie.

Avšak Freud a jeho žáci docházejí obliby nejenom u rozmařilých Vídeňáků a ještě rozmařilejší buržoasie v New Yorku, pro něž rozpracovali svou „teorii“ o hedonickém, rozkošnickém pohlavním pudu („libidu“), nýbrž dosahují uznání i ve vyšších kruzích imperialisticko-fašistických. Odráz potřeb a přání těchto kruhů se projevuje ve freudismu jako učení o vrozeném „destruktivním pudu“. Tento „destruktivní pud smrti“ dědí prý každý člověk už ve své zárodečné látce a jen vnější podněty zabraňují člověku, aby se zcela oddal této „vrozené vůli“ zemřít. Když člověk přece jenom svodům smrti odolá a zůstane na živu, tu tento destruktivní pud, který v mládí nutí dítě, aby trhalo věci, a týralo zvířata, vede lidstvo nutně k válkám. Freudismus má tedy dvojí líc: na jedné straně zhýralost rozmařilého „libida“ a na druhé straně by mohl stát pesimistický Freudův výrok o smyslu života: jeho „vlastním výsledkem a tím i účelem je smrt“.

Freudismus svou naukou o vrozených neměnných pudech se řadí k reakčnímu biologovi Weismannovi a svým zdůrazňováním iracionálních podvědomých sil k nejzvrůdnějším plodům německé reakční idealistické filosofie, k A. Schopenhauerovi a Fr. Nietzscheovi.

Zvláště mnoho obliby získala psychoanalýza pro svůj tak zv. zákonitý výklad vývoje pohlavního pudu u člověka. Tento pohlavní pud nabývá prý v duševním vývoji člověka od nemluvněte až do stáří různých forem: tak prý z počátku jsou zdrojem pohlavní libosti ústa (orální erotika), potom konečník (anální erotika), pak pohlavní úd (falická erotika) a pod. Freud pokládá za svůj velký objev to, že pomocí těchto erotických pocitů, které má dítě na př. při kojení nebo vyměšování, vysvětluje vznik lidských vlastností jako je lakota, upřímnost, přesnost atd., t. j. charakter člověka.

*) Viz studie MUDr. C. Michalové, Kritické poznámky k psychoanalýze, Rovnost 1950.

Jaké je tedy ideologické poslání psychoanalysy?

Psychoanalýza je za prvé odrazem rozkladu osobnosti buržoasního člověka a jeho mravního i všeobecně lidského zahnívání. Tento rozklad se snaží freudisté ve svém uvědomovaném nebo neuvědomovaném odporu vůči všemu pokrokovému povýšit na obecnou zákonitost psychiky.

Za druhé psychoanalýza omlouvá i podporuje zhoubnost imperialismu a jeho boj proti dělnické třídě; současní američtí psychoanalytici na př. prohlašují uvědomělé proletářské bojovníky za duševně choré a snaží se je „léčit“ z této nebezpečné „chorobné agresivity“.

Za třetí psychoanalytici v dnešní době, kdy na celém světě se zvedá mocná vlna boje za svobodu utlačovaných národů a vykořisťovaných tříd, roztrubují svou moudrost, že smysl života je popírání života, že konečným účelem všeho je smrt; řadí se tím do jednoho tábora s úpadkovými existencialisty a reakčními ideology Vatikánu.

Stejně reakční je psychologická koncepce lékaře a psychiatra Alfreda Adlera, nejprve Freudova žáka a potom zakladatele tak zv. *individuální psychologie*. Co je podstatou této psychologie? Adler tvrdí, že duševní vývoj je určován dvěma základními protichůdnými silami: vrozenou nevědomou *tendencí sebeuplatňování*, t. j. snahou a vůlí být ve společnosti uznáván a uplatnit se v ní, a *pocity méněcennosti*, které jsou vlastní každému člověku a které člověk překonává svou snahou vyniknout. Toto úsilí „dostat se nahoru“ je podle Adlera základní zákonitostí duševního vývoje člověka. Tím, zda se člověk „nahoru“ dostane či nedostane, je určována míra selhání či úspěšnosti a hodnoty osobnosti. Na první pohled se zdá, že základem Adlerovy psychologie je docela jednoduchá, kavárenská měšťácká životní filosofie — odtud její oblíbenost a popularita. Pohlédneme-li však hlouběji do této psychologie, která ve své humanitní přetvářce si stanovila za cíl ozdravení individua a lidské společnosti, uvidíme, že nejde ani zdaleka o humanitně nevinnou psychologii. Vždyť A. Adler vychází, i když to otevřeně nepřiznává, z irracionalisty Fr. Nietzscheho, který první propracoval zásadu, že hlavní silou člověka je *vůle k moci* a který by proto právem mohl vytýkat Adlerovi plagiátorství. Vidět základem člověka dravý pud po vlastnictví, ovládnutí a sebeuplatnění, to zřejmě nemá nic společného s humanitou, nýbrž je výrazem kapitalistického konkurenčního boje a imperialistické amorální zločinnosti.

Individuální psychologie se dopouští celé řady dalších omylů, jako je nevědecké tvrzení o účelové zákonitosti v přírodě i společnosti (na př. cit pospolitosti je prý fakt biologické účelnosti a pod.), jako je jeho zjednodušování duševního vývoje, podceňování role vědomí, úplné přehlížení vlivů dědičnosti, atd. Všechny tyto omyly souvisí s tím, že Adlerova individuální psychologie slouží potřebám imperialismu a není proto psychologií vědeckou.

Reakčně mystické vyvrcholení této „hlubinné“ psychologie znamenají spekulace švýcarského K. G. Junga, který se na rozdíl od Freuda a Adlera nespokojuje s podvědomím individuálním a zavádí „teorii“ o *podvědomí rasovém*, které jako neúprosná iracionální síla řídí osudy společnosti i individua.

Módní americkou odrůdou této „dynamické a hlubinné“ psychologie je *Morenou* zavedené „psychodrama“. Je to metoda „léčení“ a určování „správné životní linie“ pomocí divadelní scény. Hle, jak vypadá recept na lidské štěstí podle současné americké kuchyně: všchnu životní a sociální nespokojenost odreaguj ve zvláštním, k tomuto účelu sestrojeném divadle, které jakoby kouzelným proutkem zahladí všechny tvé subjektivní potíže a z něhož vyjdeš čist a posílen pro další život! Jak uvádí M. G. Jaroševskij (Buržoasní psychologové USA, *Voprosy filosofii*, 1948, č. 3, str. 289), je konečným cílem této psychologie a psychiatrie, která si vzala za úkol napravovat vztahy mezi lidmi, aby dělník odreagoval svou třídní nespokojenost v divadle a aby se tak naučil smířovat se s kapitalistou.

Objasnili jsme si stručně některé typické příklady t. zv. dynamické psychologie. Závěrem je nutno říci ještě toto: děly se bohužel a ještě někde dějí pokusy smířovat tuto imperialismem zrozenou „dynamickou“ psychologii s psychologií dialekticko-materialistickou. Mnohde se ještě úporně hledá to, co neexistuje a nemůže existovat, totiž spojitost a podobnost mezi ideologií imperialismu a socialismu. Psychoanalýsa má prý ty a ty dialektické „prvky“, které prý je nutno „zachovat“. Avšak podobně jako není možno připodobňovat imperialistickou diktaturu diktatuře dělnické třídy — a jen pošetilec nebo reakcionář by se toho mohl ještě dnes odvážit — tak také není možno smířovat buržoasní ideologii (a za jiného než za reakční ideologii není možno psychoanalýsu pokládat) s marxistickou vědou. Vždyť „dynamická“ psychologie je výrazem lupičské dynamiky imperialistů a nemá proto zhola nic společného s dialekticko-materialistickou psychologií spočívající na Pavlovově učení o vyšší nervové činnosti a na historickém materialismu. U nás psychoanalytici ještě nedávno aktivně a otevřeně vystupovali jak v oblasti *psychologie a pedagogiky*, tak v oblasti *lékařství*.

Psychoanalytikové tvrdí, že vychovatel se musí především soustředit na řešení sexuálních konfliktů, které dítě prožívá. Duševní vývoj dítěte je prý zcela určován tím, jakým způsobem se dítě i vychovatel vyrovná s dětským oidipovským nebo kastracním komplexem; uspokojení pohlavních pudů, který doprovází — všchnu dětskou činnost, určuje, jaký charakter bude člověk mít a jaké povolání si vyvolí. Nesmyslnost této psychoanalytické „theorie“ výchovy je zřejmá; její reakčnost spočívá v tom, že se snaží soustředit veškerou pozornost na problémy pohlavní výchovy a odvádí pedagogy od zásadních, velkých a zodpovědných problémů výchovy nové socialistické mládeže. Sovětský pedagog A. S. Makarenko ostře odsuzuje jako velmi škodlivé stoupence takovýchto výchovných „theorií“, kteří tvrdí, „že celá výchova chlapce nebo děvčete je v podstatě výchovou pohlavní“. (O výchově dětí v rodině, str. 101.)

Neméně nebezpečná je činnost psychoanalytiků v průmyslové hygieně. Péče o zdraví našich pracujících na závodech je nesmírně důležitý úkol — právě proto není možno ničit důvěru našich dělníků v lékařskou vědu tím, že tato péče se stane záležitostí psychoanalytických „odborníků“, kteří vycházejí z nevědeckých, toliko potřebám

kapitalistické třídy přizpůsobených zásad. To se jasné projevuje v jejich učení o tak zv. *pracovních neurosách*; podle představ psychoanalytiků je pracovní proces zdrojem pudových vnitřních konfliktů, z nichž se rodí duševní poruchy a neurosy. Tento názor je však mylný, neboť sám pracovní proces není příčinou duševních chorob, práce není biblickým trestem za hříchy, jak káže náboženství — naopak práce je, jak říkal Gorkij, pramenem nejvyšších lidských radostí a projevem i zdrojem lidského zdraví. Ovšem tato radostná a svobodná práce existuje jen v socialistické a lidově demokratické společnosti. V kapitalismu je práce skutečně tíživým břemenem a vyvíjí se v neustálých konfliktech mezi vykořisťovanými a vykořisťovateli. *Vlastní příčinou neuros a duševních chorob jsou proto společenské vztahy a nikoli práce sama; vykořisťovatelské poměry, útlak pracujících mas* — to jsou tedy podmínky, vyvolávající v buržoasním řádu stále stoupající křivku duševních onemocnění. Psychoanalytici se snaží „odstraňovat“ rozpory mezi továrníky a dělníky a vést dělníky k „poslušnosti“; podle názorů amerických psychoanalytiků jsou — jak již bylo řečeno — revoluční dělníci, komunisté a odboroví pracovníci lidé, plní „nevyřešených konfliktů“ a posedlí „instinktem agresivity“ — proto je nutno je podrobit psychoanalytické péči a vyléčit je z této buržoasní společnosti „nebezpečné choroby“. Takovou průmyslovou hygienu nepotřebujeme však u nás, kde se díky odstranění kapitalistického vykořisťování vytváří uvědomělý vztah k práci a kde den ze dne mohutní socialistické soutěžení. Je nutno, aby naši lékaři co nejdříve našli skutečně vědecké, našim novým podmínkám odpovídající metody péče o zdraví pracujícího lidu a opustili nevědecké, kapitalistickým vykořisťováním podmíněné názory a metody.

Jinou odrůdou „dynamické“ psychologie je tak zv. „*psychagogie*“, jejímž pedagogickým a psychotherapeutickým úkolem je podle slov doc. MUDr. E. Beny (v bývalém Československém ústavu práce) přivést lidi „do životní polohy, v níž by se blížili optimálnímu vyžití své životnosti“. Na základě zkušeností onoho bývalého ústavu doporučuje doc. MUDr. J. Bena různé zásahy do osobnosti nevyrovnaných lidí jako na př. „diferencování afektivních synkines“, což prý znamená „psychologickou analysou rozetnutí současné vyživání na př. vlastní svůdnosti a erotické náklonnosti“; lidem afektivně vznětlivým doporučuje doc. MUDr. E. Bená „ztučnění v krajíně břišní, což s sebou přináší mírnější temperament“. Výchovu a převýchovu buržoasních lidí si MUDr. E. Bena představuje takto: „Trojfázové převedení lze provést u osob s vyšší intelektuální úrovní, kdy intelekt v podobě bohatství vztahů mezi představami je značně vyvinut, ale je zcela bezesměrný (některé případy inteligentních žen, které se odpoutaly od rodinných a pečovně-matérských instinktů, ale jejichž inteligence není k žádné vědě výhradně poutána, takže je lze spíše považovat za preparativní formy lidského protoplasmatu, které teprve oplozením až v dalším potomku vydají to plus, jež ne pro sebe, ale pro potomka měly přírodou v sobě připraveno)“. Těmto osobám doporučuje dále MUDr. E. Bena „stavbu“ psychoanalytického „nad-já“. Normální rozum těžko pochopí smysl těchto zaklínadel, která více než vědu připomínají pořekadla středověkých mágů. Podotýkám, že tyto citáty z článku doc. MUDr. E. Beny

„Psychagogie“ nejsou vybrány tak, aby zkreslovaly „psychagogickou vědu“, nýbrž věrně vystihují úroveň „psychagogických“ snah jeho autora.

Není třeba dalších příkladů, aby bylo jasno, že tak zv. dynamická psychologie je neplodnou a zahnívajícím ideologií úpadkového imperialismu.

II. Člověk — stroj.

Jestliže „hlubinná“ psychologie činí z člověka hříčku podvědomých iracionálních sil a snaží se tak popřít roli vědomí a idejí v životě individua i společnosti, tu v USA dosud vedoucí psychologický směr, zvaný *behaviorismus* (od anglického behavior — chování) vede svůj útok na existenci vědomí přímo; podle behavioristů je člověk v podstatě tvor nemající vědomí a reagující jako automat na vnější podněty. V současné době se v USA stala pro svou stále stoupající oblíbenost „hlubinná“ psychologie, především psychodanalýza, vážným soupeřem behaviorismu, soupeřem ovšem zdánlivým, neboť oba směry bojují svorně proti pokroku.

Všimněte si některých stránek behaviorismu, jež nám objasní smysl a podstatu tohoto současného psychologického proudu.

Je za prvé příznačné, že behaviorismus vystupuje na scénu krátce po té, kdy americký život plně ovládla horečka imperialismu. Zakladatel behaviorismu J. B. Watson r. 1912 formuluje program své nové psychologie. Je dále příznačné i to, s jakou reakční bojovností a určitostí je formulován: Watson radikálně žádá odmítnutí veškeré předcházející psychologie a proměnění psychologie ve „skutečnou přírodní vědu“, zabývající se toliko popisováním chování a situace, v níž člověk jedná. Hlavní úkol behavioristů je popsat, jaká reakce následuje po určitém podnětu a obráceně, umět podle reakce organismu odhadnout jaká byla situace, která tuto reakci vyvolala.

Behavioristé sami o sobě tvrdí, že jejich psychologie popírající subjektivní vnitřní duševní život je prý pokračováním díla slavného ruského fyziologa I. P. Pavlova. Ve skutečnosti však behavioristé přerušovali geniální Pavlovovy objevy ke svým nevědeckým účelům. Tak na př. J. B. Watson se vyjadřuje pohrdavě o fyziologickém zkoumání mozku a tvrdí, že psychologie se má především zabývat popisováním činnosti svalů a žláz. Naproti tomu Pavlov stál na správném stanovisku, které v soulase s dialektickým materialismem praví, že „duševno je vlastností vysoce organizované hmoty“ (Lenin), to jest nervové soustavy a především mozku.

I. P. Pavlov na rozdíl od behavioristů nikdy nepopíral existenci vnitřního, subjektivního života a často zdůrazňoval, že psychologie je oprávněna zabývat se otázkami vědomí a „vnitřního světa člověka“, avšak současně ukazoval, že psychologie musí s fyziologií vyšší nervové činnosti úzce spolupracovat, že nastupuje doba jejich sblížení a že později, po nakupení dostatečného výzkumného materiálu, dojde k sjednocení psychologie a fyziologie vyšší nervové činnosti.

Další základní omyl behavioristů spočívá v jejich tvrzení, že je možno mechanicky přenášet poznatky, získané v oblasti zvířecí psy-

chologie, na duševní život člověka. Behavioristé tak mění psychologii člověka v psychologii zvířat, přehlížejíce zcela kvalitativní skok, který je vyjádřen tím, že psychika živočichů podléhá zákonitosti biologické (zákon dědičnosti a zákon přirozeného výběru), zatím co ve vyšší nervové činnosti člověka (vědomí) mají vedoucí roli zákony společenské. Jak praví M. G. Jaroševskij (viz „Buržoasní psychologové USA, Voprosy filosofii, 1948, č. 3, str. 283), krysa se stala hlavním hrdinou současné americké psychologie a poznatky i metody v pokusech s krysou získané jsou pak přenášeny na lidskou psychiku. Jeden z vedoucích současných amerických behavioristů, E. C. Tolman, píše: „Jsem přesvědčen, že vše, co je důležité v psychologii, může být v podstatě zjištěno vytrvalou theoretickou a experimentální analysou determinant chování krysy v labyrintě“ (Psychological Review, 1937, str. 244). Zabývat se krysou místo člověkem se stalo módou americké psychologie, která výsledků, získaných v pokusech s krysami, používá k nevědeckým a nehumánním závěrům. Kromě toho je třeba mít na zřeteli i to, že I. P. Pavlov odmítal zoopsychologii jako nevědeckou proto, že antropomorficky vnáší do psychiky zvířat duševní zkušenosti člověka („pes rozumí, cítí“ a pod.) a žádal, aby byla nahrazena evoluční fyziologií vyšší nervové činnosti.

Naproti tomu I. P. Pavlov svým učením o *druhé signální soustavě* plně respektuje kvalitativní rozdíl mezi psychikou člověka a zvířete.

Je nutno si však uvědomit, že v behaviorismu nejde o pouhé dílčí vědecké omyly, nýbrž že mylná je celá koncepce a že má své reakční třídní poslání: bojovat proti růstu dělnické uvědomělosti, proti vědě a socialismu. Behaviorismus od začátku plnil a dosud spolu s pragmatismem plní tento svůj politický úkol.

Jeden z londýnských časopisů, píše Jaroševskij, takto ocenil behaviorismus: „Behavioristé nevytvářejí ani novou metodu, ani novou psychologickou teorii, nýbrž vytvářejí systém, který má revolucionizovat mravnost a náboženství — prostě všechny duchovní a mravní vědy.“ Jaký je cíl této behavioristické „revoluce“, která má změnit celou společnost podle potřeb imperialistů? Cílem je upevnit, theoreticky a prakticky posílit fašistický „americký způsob života“. Hlavním prostředkem k tomu má být „nová“ behavioristická výchova, která by změnila dosavadní svět tím, že by děti vychovávala „nikoli v duchu svobody volnomyšlenkářů, nýbrž v duchu svobody behavioristické“ (J. B. Watson). To znamená, domyšleno do důsledků, vymýtit ze školy theoretickou výuku, odstranit z ní skutečnou výchovu a místo uvědomělého, všestranně rozvinutého člověka produkovat robota bez vědomí a svědomí, slepě se podřizujícího vnějším požadavkům. Je-li základem buržoasní školy to, že je založena na slepém drilu, bezduchem trenování a pěstování zvyků, prospěšných kapitalismu, povyšuje behaviorismus v duchu Watsonově i Thorndikově tyto zásady na „vědecký princip“. Je truchlivý a každou nitkou imperialistický obraz „nového světa“, jak jej behavioristé překládají! A tomuto obrazu dodává behaviorista E. L. Thorndike svým na morganismu založeným instinktivismem navíc rasistický charakter, když ve své knize z r. 1943 („Man and his Works“) zdůrazňuje, že přínáležitost k „bílé či barevné rase“ má svou roli v duševním vývoji dítěte a v jeho výchově.

Z této celkové nevědecké a reakční koncepce člověka vzniká celá řada omylů v jednotlivých psychologických otázkách. Uvedme alespoň dva příklady.

Jestliže behavioristé popřeli existenci vědomí, tu z toho logicky plyne, že musí popírat i existenci vůle. A skutečně behavioristé (viz např. J. P. Guilford, *General Psychology*, 1946) odmítají pojem vůle jako pojem nevědecký a užívaný pouze laiky. Lidské jednání je podle behavioristů zcela určováno buď vnějšími nebo vnitřními (organickými) determinačními faktory, člověk nemá svobodu rozhodování a neexistuje tudíž ani mravní zodpovědnost za jednání. Tyto mylné názory jsou šířeny i u nás, především na našich lékařských fakultách a zbavují tak lékaře možnosti působit při léčení na pacientovu vůli a vůbec brát v úvahu to, že člověk je jednotou psychického a somatického. Není možno na tomto místě podrobně vyvracet tento nevědecký názor, pokud ukáží jen na to, že behavioristé, neuznávající roli vědomí a idejí v životě člověka, si neuvědomují, že podstatné pro lidskou činnost je to, že dříve než člověk provede něco v praxi, představí si ideálně tento čin ve své mysli: dříve než architekt postaví dům, zkonstruuje si jej ideálně ve své hlavě. Tím, že si člověk staví takovéto cíle, má možnost se mezi nimi rozhodovat a nese za své rozhodování plnou mravní zodpovědnost před společností. Behavioristé se snaží naopak zničit pilíř morálky, již je vědomí zodpovědnosti a povinnosti vůči společnosti: dělník nezodpovědný vůči své třídě, straně a vůči svým odborům — totéž rafinovaně zahalený smysl behavioristického popírání existence vůle.

Z neuznání *theorie odrazů* vyplývá u behavioristů popírání poznání a pravdy, odmítání významu *theorie*, hlásání instinktivní živelnosti vývoje individua i společnosti. Behaviorismus se tak řadí do jednoho proudu s buržoasním agnosticismem a irracionalismem.

Co bylo řečeno, postačí k závěru, že behaviorismus se jeví jako reakční, imperialismu sloužící psychologický a filosofický systém, nepřátelský vědě a pokroku.

U nás byl behaviorismus i se svými pedagogickými důsledky šířen a propagován především v pracích univ. prof. dr. V. Příhody, který vtiskl generaci učitelů v první republice behavioristický názor, že učitel má být „inženýrem, měnícím chování nastupující generace, promyšlenými metodami“, t. j. metodami buržoasní výchovy podle potřeb kapitalistické společnosti. Proto v duchu zásad Příhodovy pedagogiky byla ve školách podceňována theoretická výuka a především výchova světového názoru, který je, jak učí socialistická pedagogika a psychologie, páteří osobnosti. Behavioristická „věda o chování“, a na ní založená pedagogika nemohou být z důvodů, v této kapitole uvedených, pomocníkem při výstavbě naší nové školy a při výchově nových socialistických učitelů.

(Pokračování.)